

Keskiaikaisia avoliittoja. Katolisten pappien konkubinaatit

Vuonna 1139 Roomassa pidetty yleinen kirkolliskokous, ns. toinen Lateraanikonsiili, määräsi, että ylemmät pappisvihkimykset (subdiakoni, diakoni sekä presbyter) vastaanottaneiden miesten sekä luostarijärjestöjen mies- ja naispuolisten jäsenten piti noudattaa sukupuolista pidättäväisyyttä eli selibaattia. Suuri osa heistä varmastikin pystyi tähän, mutta se ei aina ollut helppoa.

Keskiaikaiset lähteet kertovat monista haureuden poluille hairahtaneista kirkonmiehistä tai -naisista, ja kirkko on joutunut usein puuttumaan siihen, että papisto ei noudattanut selibaattisääntönsä. Erityisesti seurakuntapapit eivät aina olleet halukkaita noudattamaan 1100-luvulla keksittyä selibaattisääntöä, koska he olivat siihen asti voineet olla perheellisiä. Selibaattisääntöt herättivät laajaa keskustelua puolesta ja vastaan eri puolilla kristikuntaa läpi keskiajan. Sääntöjä vastustaneet argumentoivat omaa näkemystään sillä, että pyhät kirjoitukset eivät kiellä kirkonmiesten sukupuolista kanssakäymistä. Kirkon taas perusteli määräystä sillä, että papin ja perheenisän roolin yhdistäminen oli hankalaa ja perheelliset papit eivät kyenneet keskittymään kunnolla työhönsä. Pahimmillaan tämä saattoi vaarantaa kristittyjen sielunautuuden.

Vaikka papisto, mukaan lukien piispat, ei koskaan täysin hyväksynyt selibaattisääntöjä, ylimmät pappisvihkimykset vastaanottaneet miehet taipuivat ajatukseen, että he eivät enää saaneet mennä naimisiin. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että he olisivat luopuneet suhteista vastakkaiseen sukupuoleen. Käytännössä selibaattisääntö johti siihen, että monilla kirkkoherroilla oli taloudenhoitajia, joiden kanssa heillä saattoi olla runsaslukuinenkin lapsikatra. Tällaiseen tapaan viittaavat myös muutamat suomalaiset asiakirjat. Turun piispa Hemming (piispana 1338–1366) muistutti huhtikuussa 1350 Turun hiippakunnan papistoa kanonisessa oikeudessa olevasta määräyksestä, jonka mukaan pappien lapset eivät saaneet kirkonkirouksen uhalla asua pappiloissa eivätkä papit saaneet tunnustaa heitä laillisiksi jälkeläisikseen.¹ Hemmingin vaatimus poikkeaa kuitenkin yleisestä määräyksestä sikäli, että piispa pehmentää säädöstään toteamalla, että papit saattoivat pitää lapsiaan pappiloissa, kunhan he saivat siihen piispallisen luvan eivätkä kouluttaneet tai ruokkineet lapsia seurakunnan varoista. Selibaattisääntöön liittyvä ongelma ei poistunut Turun hiippakunnasta piispa Hemmingin päätöksellä, sillä piispa Maunu Tavast (piispana 1412–1450) joutui toistamaan edeltäjänsä määräyksen 1400-luvun alkupuolella.² Tämä todistaa siitä, että selibaattimääräyksiä ei koskaan noudatettu täysin Turun hiippakunnassa – niin kuin ei muuallakaan kristikunnassa. Selibaattimääräysten läpimenoa ei myöskään edesauttanut se, että jopa monet piispat laiminlöivät määräyksen noudattamisen. Esimerkiksi tanskalaisen Århusin hiippakunnan piispa Jens Iversen Langella (piispana 1449–1482) oli ainakin yksi poika, nimeltään Petrus.³

Koska papit harvoin tunnustivat virallisesti jälkeläisiään, ei pappien pojista ja tyttäristä ole jäänyt juurikaan tietoja keskiaikaisiin lähteisiin. Poikkeuksen muodostaa paavillisen ”katumustuomioistuimen”, paavillisen penitentiariaatin arkistoaineisto, josta löytyy valtava määrä tietoa pappien aviottomista lapsista. Tiedot perustuvat siihen, että kirkollisten määräysten mukaan pappisuralle ei kelpuutettu kuin laillisesta avioliitosta syntyneitä nuorukaisia. Tästä määräyksestä

¹ REA, asiakirja nro 132.

² FMU II, asiakirja nro 1423.

³ Archivio della Penitenzieria Apostolica, *Reg. Matrim. et Div.* 33, fol. 255r.

saattoi kuitenkin saada vapautuksen paavi Gregorius IX:n (paavina 1227–1241) päätöksen nojalla. Gregorius määräsi, että aviottomat lapset saattoivat ryhtyä papiksi, mikäli he olivat muutoin kelvollisia virkaan ja mikäli he anoivat sitä varten erivapautta (dispensaatio) paavilta. Myöhäiskeskiajalla tällaisten dispensaatioiden myöntäminen oli uskottu penitentiariaattiviraston tehtäväksi, ja virasto myönsikin lähes 40000 tällaista erivapautta. Anojien joukossa on myös suomalaisia nuorukaisia.

Kaikkiaan 22 Turun hiippakunnan alueelta kotoisin ollutta pappiskandidaattia sai penitentiariaattivirastolta dispensaation aviottomasta syntytaustastaan. Varhaisin dispensaatio on päivätty vuonna 1450 ja ajallisesti viimeisin vuonna 1507.⁴ Kolme anojaa ilmoittaa vanhemmikseen naimattoman miehen ja naimattoman naisen, mutta muut olivat pappien ja naimattomien naisten jälkeläisiä. Koska penitentiariaatin puoleen kääntyivät ainoastaan ne aviottomat lapset, jotka halusivat pappisuralle, on suomalaisten pappien lapsiluku täytynyt ollut keskiajalla paljon suurempi kuin 19. Tämä tarkoittaa sitä, että pappien seksuaalisuhteet ovat ilmeisesti olleet aika yleisiä Turun hiippakunnan alueella.

Suomalaisanojista suurin osa (86%) oli pappien lapsia. Tämä on prosentuaalisesti huomattavasti enemmän kuin muualla, sillä koko penitentiariaattiaineistossa pappi-isien osuus on ainoastaan 58%. Tämä voi tarkoittaa, että pappien seksuaalisuhteet olivat yleisempiä Suomessa kuin muualla. Toinen – ja todennäköisempi – selitys erolle on se, että pappien lapsilla oli Suomessa paremmat mahdollisuudet ryhtyä kirkolliselle uralle kuin muilla aviottomilla lapsilla ja siksi heidän anomustensa osuus on niin korkea.

Suomalaispapiston löyhästä suhtautumisesta selibaattimääräyksiin todistaa entisestään se seikka, että penitentiariaatin puoleen kääntyneiden suomalaisten joukossa on neljä todennäköistä veljesparia: Kristoffer ja Olof Olofsson, Olof ja Martin Jacobsson, Jacob ja Gregers Amundsson sekä Lars ja Olof Magnusson. Kristofferin ja Olofin vanhemmat olivat naimaton pariskunta, kun taas muut olivat pappien poikia.⁵ On selvä, että mikäli papeilla oli useampi lapsi, hänellä on täytynyt olla pidempiaikainen suhde lasten äitien kanssa.

Selibaattisääntöjen noudattamatta jättäminen on usein yhdistetty kouluttamattomiin maalaispappeihin, joiden toimintaa kaukana kirkollisen keskuksen eli Turun ulkopuolella ei kukaan valvonut. Tämä ei kuitenkaan ole totuus, sillä Vatikaanin arkistoaineistosta löytyy todisteita siitä, että myös Turun piispan silmien alla työskennellyt tuomiokirkkopapisto syyllistyi selibaattirikkomuksiin. Hyvänä esimerkkinä tällaisesta on penitentiariaatin puoleen vuonna 1475 kääntynyt Pável Byskalle. Pávelin isä oli todennäköisesti kaniikki Nicolaus Byskalle, joka oli jopa yrittänyt hakea paavilta lupaa testamentata omaisuuttaan lapsilleen. Paavi ei suostunut Nicolauksen pyyntöön, mutta Pável päätyi Turun piispan palvelukseen saatuaan dispensaation aviottomasta syntytaustastaan.⁶

Vaikka meillä on tietoja pitkältä ajalta siitä, että papeilla oli taloudenhoitajia ja lapsia, ei se tarkoita sitä, että suomalaiset papit olisivat järjestäen rikkoneet selibaattilupauksensa. Olemassa olevat lähteet todistavat kuitenkin aukottomasti siitä, että Turun hiippakunnassa oli samanlaisia ongelmia

⁴ AP 23-24, 396-397.

⁵ AP 23-24, 184-187, 281.

⁶ AP 204; Pirinen 1956, 257.

selibaattisääntöjen hyväksymisen kanssa kuin kaikkialla muuallakin kristikunnassa. Tämä ongelma ratkesi kuitenkin itsestään, kun luterilainen reformaatio salli papiston avioitumisen.

Alkuperäislähteitä:

Archivio della Penitenzieria Apostolica, Vatikaani

Reg. Matrim. et Div. 33

Lähdejulkaisuja:

Auctoritate Papae. The Church Province of Uppsala and the Apostolic Penitentiary 1410–1526. Diplomatarium Suecanum. Appendix. Acta Pontificum Suecica II, Acta Poenitentiariae. Sara Risberg, Kirsi Salonen (ed.). Stockholm: National Archives of Sweden, 2008. (=AP)

Finlands Medeltidsurkunder I-VIII. Reinhold Hausen (ed.). Helsingfors: Staatrådets tryckerie, 1910–1935. (= FMU)

Registrum ecclesiae Aboensis, eller Åbo domkyrkas svartbok med tillägg ur Skoklosters codex Aboensis. Reinhold Hausen (ed.). Helsingfors: Simelij, 1890. (= REA)

Kirjallisuutta:

Minna Ahola, Marjo-Riitta Antikainen ja Päivi Salmesvuori (toim.), *Taivaallista seksiä. Kristinusko ja seksuaalisuus.* Helsinki: Tammi, 2006.

James A. Brundage, *Law, Sex, and Christian Society in Medieval Europe.* Chicago & London: The University of Chicago Press, 1987.

Jussi Hanska ja Kirsi Salonen, *Kirkko, kuri ja koulutus. Hengellisen säädyn moraalihistoriaa myöhäiskeskiajalla.* Helsinki: SKS, 2004.

Kauko Pirinen, *Turun tuomiokapituli keskiajan lopulla* (Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura, 1956).

Kirsi Salonen, *Synti ja sovitus, rikos ja rangaistus. Suomalaisten rikkomuksista keskiajalla.* Helsinki: SKS, 2009.

Ludwig Schmutge, *Kirche, Kinder, Karrieren. Päpstliche Dispense von der unehelichen Geburt im Spätmittelalter.* Zürich: Artemis & Winkler, 1995.

Ludwig Schmutge (toim.), *Illegitimität im Spätmittelalter.* Schriften des Historischen Kollegs, Kolloquien 29. München: Oldenbourg, 1994.

Kirsi Salonen